

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1353981/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא

המערער: יורם גריידי (ע"י ב"כ עו"ד ישראל ענדען)

נגד

המשיבים: הוועד הכללי לעדת התימנים בירושלים (ע"ר)

(ע"י ב"כ עו"ד רויטל לורברבוים, עו"ד משה לורברבוים ועו"ד ישראל ניסנבוים)

המנהל המיוחד להקדש 'אלשיך – נדף', עו"ד דעואל הכהן פלאי

הממונה על ההקדשות – הנהלת בתי הדין הרבניים

הנדון: ניהול הקדש בידי מנהל מיוחד – יחיד; מכירת נכס מסוכן כדי להסיר אחריות מההקדש – החלטה כלכלית ולא 'פיקוח נפש'; גבולות מתן זכות העמידה לנוגעים עקיפים והאיזון בינה לבין נזקי עיכוב ביצוע

החלטה

א. לפני צבר בקשות ותגובות בעניינו של הקדש 'אלשיך – נדף' (חיי אדם).

בתמצית ייאמר כי המנהל המיוחד והמפקחת על ההקדשות מבקשים לדחות את הערעור בנוגע להחלטה על מכירת נכס ההקדש ולדחות את בקשת עיכוב הביצוע (או ליתר דיוק שלא להאריך את עיכוב הביצוע) אף אם משמעות הדבר, למעשה, היא אינו של הערעור גם אם לא יוחלט על דחייתו.

לעניין היותו של המנהל המיוחד משמש בפועל כעין 'נאמן יחיד' טוענים הללו להבחנה בין 'נאמני הקדש' שעליהם להיות שלושה לפחות ל'מנהל מיוחד', ולעניין זה יש צדק רב בדברי המערער כי 'שינוי השם' אינו 'שינוי מעשה' ומי שפועל ועושה כמעשי נאמני הקדש נדרש לעמוד בדרישות הנדרשות מנאמני ההקדש עצמם, שכן זיל בטר טעמא.

עם זאת טענה נוספת בפי כתבם והיא שבפועל היה בית דין קמא עצמו מעורב בבחינת העובדות שהביאו להחלטה על מכירת נכס ההקדש ולאישור מכירתו בסכום שהוצע במידה כזו שאין פגם בהיותו של הנאמן או המנהל יחיד שכן אין אנו עוסקים במנהל הפועל בשליחותו של בית הדין כשזה מפקח מרחוק ומאשר את הדברים מראש או בדיעבד אלא שפעולות שבית הדין עצמו כביכול פועל בהן בעצמו, כאביהן של ההקדשות, כביכול הוא עצמו מוכר את נכס ההקדש לאחר שבחן בעצמו את הנסיבות והגיע למסקנה בדבר ההכרח בכך. אם נבקש לדמות מילתא למילתא, אף שאין הדברים אמורים בפירוש בדברי המנהל המיוחד והמפקחת על ההקדשות, הרי הם כאומרים כי במקרה זה שימש המנהל המיוחד לא כנציג ההקדש אלא כמתווך בין בית הדין כנציג ההקדש לבין הגורמים המקצועיים שנתנו את חוות הדעת בנוגע למצבו של ההקדש ולבין הקונה המיועד של הנכס.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענה זו העוסקת במהות ולא בשאלת שינוי השם – טענה היא.

לגופו של עניין טוענים הם גם בנוגע לדחיפות המכר. בעניין זה אני מוצא לנכון להעיר כי הטענה היא להיות הנכס במצבו הנוכחי מסוכן, ובהקשר זה בזיקה למיקומו של הנכס ברח' חיי אדם ולכינויו של ההקדש על שם מיקום זה מדבר המנהל המיוחד על 'סכנה לחיי אדם' תרתי משמע. המנהל המיוחד אף ממליץ בהקשר זה (ולרבות בהקשר לסטייה מהסדר התקין בהיבט של החלטות בלתי-הפיכות המתקבלות בידי מנהל מיוחד, זמני לכאורה, ויחיד – מעבר לאמור לעיל בהקשר זה) את המימרה 'פיקוח נפש דוחה את כל התורה'.

אלא שכאן חובה להעיר: לו היה מדובר במכירה העשויה באורח פלא להציל חיי אדם כפשוטו היה מקום אולי לשקול טענה זו, אף שעדיין היה מקום לשקול אם אומנם כך הם פני הדברים, אם אין דרכים למנוע את הסכנה, ולפחות את זו המיידית, באמצעים אחרים שאינם עלולים להסב הפסד להקדש – אם אכן נכונות הטענות בעניין הפסדי המכירה (אם כי המנהל המיוחד טוען גם נגד טענות אלה עצמן), ואם הסכנה אינה נובעת במישרין מחלקו של ההקדש במבנה אם יש מקום לכופף את ההקדש להפסד בגין חשש סכנה זה ואכמ"ל בחילוקים שבין סוגיות מציל עצמו בממון חברו למציל את חברו ושיבר את הכלים וכו'.

ברם, ברי כי לא בכך מדובר: לא מצאתי טענה של ממש, ומתקשה אני לראות לעת עתה היגיון בטענה, כי חיי אדם עשויים להינצל על ידי מכירת נכס ההקדש לקונה המיועד – קונה שלפי הנראה מהחומר אחראי בעצמו ליצירת המפגעים והסיכונים וקשה לשער כי ימהר להוזיל ממון מכיסו לתיקונם יותר משימהרו מנהלי ונאמני ההקדש אם הם שיידרשו לעשות זאת, ואדרבה נראה לכאורה כי הוא דווקא מן הנוקטים בשיטת ההיסמכות על הנס.

הטענה כי אם חלילה יקרה אסון בעת שההקדש הוא בעליו של הנכס יביא הדבר להתמוטטות הכלכלית של ההקדש – המובן השני של 'סכנה לחיי אדם' בדברי המנהל המיוחד – היא טענה שאף אם נכונה היא במלואה, ואם לא נשאל את השאלה האם אומנם די במכירת הנכס כדי שלא יהיה ההקדש חשוף לתביעה אף אם יצירת המפגעים הייתה בעת היות הנכס בבעלותו המלאה או החלקית והללו לא תוקנו במשך זמן שבו נמשכה בעלות זו, מכל מקום אינה בבחינת 'פיקוח נפש'.

כללו של דבר:

פיקוח נפשם של הבריות אומנם דוחה הרבה אך לא הוא העומד על הפרק בשאלת המכירה, ואולי להפך: דווקא שעה שלהקדש ולמנהל המיוחד יש אחריות על הנכס יכולים הם לפעול למניעת או צמצום הסיכונים (לרבות באמצעות פנייה לרשויות השונות, גם אם פנייה זו תזיק להקדש, כלכלית, כדי שאותן רשויות יפעילו את הסמכויות הדרושות להריסת חלקי מבנה שלא רק שאינם בהיתר אלא שאף נשקפת מהם סכנה או למצער ימנעו את השימוש בהם עד לסילוק הסכנה נכך למשל בנוגע לדירה שלפי הנטען סמוכה מדי לעמוד חשמל), ואילו במכירה לאדם שספק אם אפשר לסמוך עליו בעניין זה – אולי יאמרו הם 'את נפשי הצלתי', אך הצלת נפשות לא תהיה.

פיקוח 'נפשו' של ההקדש לעומת זאת אינו דוחה דבר, אין הוא אלא שאלה כלכלית הצריכה להישקל במאזניים שבהן נשקלות שאלות כלכליות וגם אם נניח שאכן יש סיכון כלכלי ברור להקדש אם תידחה המכירה ושיש ביטחון כלכלי אם לא תידחה (היינו ביטחון כי לאחר המכירה לא יהיה ההקדש חשוף לתביעה) – עדיין שאלת הדחייה, ובוודאי לפרק זמן קצוב שעד לדיון בערעור, היא שאלה של סיכון מול סיכוי במישור הכלכלי גרידא. לא שאלה של פיקוח נפש.

ועם כל זה ולאחר כל זה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עסקתי כבר בהחלטות קודמות במעמדו המעורר, משפטית, של המערער, בהליך זה, ואף שקבעתי כי יש לאפשר לו זכות עמידה בנסיבות העניין, ושלא כעמדת המנהל המיוחד, ברי כי לזכות זו יש לשים גבולות, ועיכוב המכירה עוד ועוד מכוחו של מערער כזה – אינו סביר.

העיכוב שערכתי את המכירה למרות זאת היה גם ובעיקר, כאמור בהחלטה קודמת, משום שהמכר אושר במועד שבו לו היה נשמע הערעור במועד שנקבע לו מלכתחילה אפשר שהיו פני הדברים שונים, ומאחר שדחיית מועד הדיון לבקשתו של המנהל המיוחד, אף שבקשה מוצדקת הייתה בנסיבות העניין – לא ראוי שתאפשר לו למעשה לפעול בדרך שתאיין את הערעור. ולא ראוי זה האמור בכל בעל דין מתעצם כשמדובר בבעל דין האמור לפעול כשליח בית הדין.

אותו עיכוב שמשיקול זה נקבע לזמן קצוב כדי לאפשר את תגובת המנהל המיוחד שהתקבלה כאמור ושעל האמור בה עמדתי לעיל, ומטבע הדברים אף לאפשר בקשות ותגובות נוספות מצד יתר הנוגעים בדבר.

בינתיים וכפי שציינתי בהחלטה קודמת הצטרפה לעמדת המערער גם עמותת הוועד הכללי לעדת התימנים שלה אכן יש מעמד של ממש בהליך ושהצטרפותה עשויה להטות את הכף, בצירוף לאמור לעיל, לטובת עיכוב הביצוע. אלא שבאורח מתמיה – וגם על כך הערתי בהחלטה קודמת – מצאה העמותה לנכון להצטרף לבקשת עיכוב הביצוע אך לא הצטרפה לערעור עצמו.

עתה, במסגרת צבר הבקשות והתגובות שלפניי יש, מלבד בקשת המנהל המיוחד ועמדת המפקחת על ההקדשות שמחד גיסא ומלבד בקשותיו החוזרות של המערער מאידך גיסא, גם בקשה של העמותה למתן הוראות בזיקה לשאלת המשכו או סיומו של עיכוב הביצוע, אך גם עתה ולמרות אותה הערה לא מצאה העמותה לנכון להצטרף לערעור עצמו.

בנסיבות אלה ולאחר שקילת המכלול האמור אני קובע ומורה כי:

עיכוב הביצוע שעליו הוריתי יימשך בשלב זה לעשרה ימים נוספים (לרבות ימי פגרה) שבמהלכם תבהיר העמותה ותודיע אם היא מצטרפת לערעור עצמו (וככל שאכן כן תשלים בתוך עשרה ימים לאחר מכן – גם אלה לרבות ימי פגרה מכל סוג שהוא – הגשת כתב ערעור מסודר) אם לאו.

אם תצטרף העמותה לערעור יוארך צו עיכוב הביצוע עד לדיון שכן בהינתן שלערעור שותפים גם מי שמעמדם בהקדש ובהליך ברור ומבוסס יותר, שמכר הנכס הוא צעד בלתי-הפיך או כמעט בלתי-הפיך, ושהסיכון לחיי אדם כפשוטו אינו עשוי להיות מופחת מאישור המכר המיידית – הסיכון להקדש אינו כזה המצדיק מכירה מיידית למרות התנגדות זו וטרם דיון בערעור, וודאי לא שעה שהמכר אושר בעת היות הערעור כבר תלוי ועומד ולאחר שהדיון בו נדחה לבקשת המנהל המיוחד.

אם לא תצטרף העמותה לערעור, בתוך המועד שקבעתי, לא יוארך צו עיכוב הביצוע, שכן במקרה כזה של אי הצטרפות לאחר אמירות מפורשות של בית דיננו כאמור נוכל לראות את אי הצטרפותה לא רק כעמדה ניטרלית (שגם כשהיא העמדה קשה להמשיך את עיכוב הביצוע לבקשת מי שמעמדו מעורר ושעליו יש חשש לנזק להקדש, גם אם אין חשש כמתואר בדברי המנהל המיוחד) אלא כעמדה הגורסת הלכה למעשה שהחלטת בית הדין קמא בדבר המכירה צודקת היא ולפחות סבירה ולא ראוי לבטלה, ובמצב שבו הן העמותה שניהלה את ההקדש כנאמן בעבר (ולכאורה אמורה לשוב לניהולו לאחר תום מינוי המנהל המיוחד – ולענייננו איני נכנס לשאלה אם מונתה העמותה כעמותה או שיחידים מחבריה או מנהליה הם שמונו אישית ואם מונו לבדם או עם אחרים), הן המנהל המיוחד והן המפקחת על ההקדשות סבורים כולם כי ההחלטה בדבר המכירה צודקת או לפחות סבירה ויכולה לעמוד – אין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מקום להמשיך ולעכב אותה לבקשת המערער, גם אם הוא מנהני ההקדש ומבקש להצטרף לחבר נאמניו.

ב. חלק אחר של צבר הבקשות שלפניי הוא 'ערעור' נוסף של המערער ובקשה נוספת לעיכוב ביצוע – הפעם בעניין שכר טרחתו של המנהל המיוחד.

דינם של אלה לדחייה על הסף.

מעמדו של המערער אינו ברור וודאי אינו יציב, כאמור לעיל. בכל הנוגע להחלטות בלתי-פייכות הנוגעות לעצם המשך קיומו של נכס ההקדש בבעלות ההקדש וליכולת ליהנות ממנו, מצאתי לנכון כפי שנומק בהחלטות קודמות והוזכר גם לעיל בקצרה, לתת לו את זכות העמידה. אולם אין מקום לתת זכות עמידה לנהנה ההקדש או למי שמבקש להתמנות לנאמנו בכל החלטה אחרת הנוגעת להקדש, ודוק: אומנם כל החלטה הנוגעת לנכסי ההקדש עשויה להשפיע על מסת הנכסים ועל היקף הפירות וממילא להשליך על מידת הנאתם של נהני ההקדש, וכך כמובן בהחלטה המורה על תשלום שכר טרחה נכבד, אולם בסופו של יום נהני ההקדש אינם בעליו ולא מי שמונו לנהלו.

ניהולו של הקדש אינו נעשה בידי נהניו הן משום שלא המקדישים, לא ההלכה, לא החוק ולא בית הדין קבעו כי הללו ינהלו את ההקדש והן משום שמתן הניהול בידי הנהנים, העשויים להיות רבים (ואומנם טעמו של המערער המוסד שבניהולו אמור להיות הנהנה היחיד אולם אין זאת אומרת שעמדתו תתקבל בהכרח וגם אם נניח שבזמן מסוים כך יהיה אין זאת אומרת כי כך יהיה לעד) יביא לחיסולו של ההקדש – כל הקדש – במהרה, קרוב לוודאי, ולנזק גדול עשרת מונים אף לנהנים עצמם, וראוי להזכיר בהקשר זה את דברי אליהו הנביא לרבי יהושע בן לוי על 'עיר שכולה ראשים' (עיין סדר הדורות, ערך רבי יהושע בן לוי, סימן ד, ועיין גם ילקוט שמעוני משלי רמז תקסא: "בפשע ארץ רבים שריה" – בעון הדור הכל נעשו שרים").

בין שטענותיו של המערער לעניין שכר הטרחה טענות סרק הן ובין שיש בהן ממש – אין הוא בעל דין להעלותן. לו רצו נאמני ההקדש (העמותה) לטעון כיוצא בהן – היה עליהם להגיש ערעור בעניין, הללו לא עשו כן, ואין מקום ליתן למערער 'זכות וטו' על כל החלטה בעניינו של ההקדש. ג. החלטתי מותרת בפרסום.

ניתן ביום א' באלול התשפ"ב (28.8.2022).

הרב שלמה שפירא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה